

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

В. М. Русан, к. е. н., с. н. с., головний консультант відділу секторальної економіки центру економічних і соціальних досліджень НІСД

У записці представлено актуальні проблеми передачі земель державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад внаслідок реформи децентралізації. З огляду на співпадіння в часі процесів децентралізації та впровадження ринкового обігу земель сільгосппризначення запропоновано завдання і заходи щодо розвитку земельних відносин у контексті реформи децентралізації.

Висновки та рекомендації

Внаслідок реформи децентралізації з 1.02.2018 Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру (далі - Держгеокадастр) розпочала процедуру проведення інвентаризації земель поза межами населених пунктів з подальшою передачею сільгоспземель державної власності у комунальну власність відповідних територіальних громад (ТГ). У 2021 р. реформа децентралізації співпадає в часі із запровадженням ринкового обігу сільгоспземель. За таких умов важливою є виважена державна політика стосовно регулювання використання земель ТГ.

Розвиток земельних відносин є важливим елементом соціально-економічних і політичних трансформацій і в умовах адміністративно- територіальної й земельної реформи має стати основою ринкових механізмів управління господарсько-майновим комплексом на місцевому рівні. З огляду на це, **заходами щодо розвитку земельних відносин у контексті реформи децентралізації мають бути наступні.**

1. Верховній Раді України сприяти прискоренню прийняття Законів України "Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин" № 2194 від 01.10.2019, "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо продажу земельних ділянок державної та комунальної власності або прав на них (оренди, суперфіцію, емфітевзису) через електронні аукціони" № 2195 від 01.10.2019, "Про Фонд часткового гарантування кредитів в сільському господарстві" № 3205-2

від 25.05.2020, що підвищить прозорість і спростить процеси реєстрації та перереєстрації земельних ділянок, інших цивільно-правових угод щодо земель й підвищить якість управління земельними ресурсами в цілому.

2. Кабінету Міністрів України:

- завершити розробку з метою подання до ВРУ законопроектів: щодо консолідації земель; про об'єднання водокористувачів; щодо трансформації інституту постійного користування землею, що створить законодавче підґрунтя для сучасних процесів земельної децентралізації;

- винести на публічне громадсько-експертне обговорення доцільність запровадження нового виду права власності на землю - землі територіальних громад - з визначенням термінів такого обговорення й розробкою відповідного НПА у разі прийняття позитивного рішення за підсумками публічного обговорення.

З метою реалізації положень Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель":

- затвердити Порядок розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації, класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок, видів функціонального призначення територій та співвідношення між ними, правила його застосування, а також Порядок та умови надання і використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на розроблення комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад;

- щороку під час підготовки проекту закону України про Державний бюджет України на відповідний рік передбачати субвенцію з держбюджету місцевим бюджетам на розроблення комплексних планів просторового розвитку ТГ.

3. Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерству аграрної політики та продовольства України, Міністерству освіти і науки України:

- збільшити кількість місць державного замовлення для здобувачів спеціальності 5.08010102 "землепорядкування" у вищих навчальних закладах, акредитованих за освітньо-професійною програмою "землепорядкування";

- організувати на базі вищих навчальних закладів, акредитованих за освітньо-професійною програмою "землепорядкування", та профільних наукових установ курси перепідготовки та підвищення кваліфікації практикуючим землепорядникам, з акцентом на зміни інституційного середовища, пов'язані із ринковим обігом сільгоспземель та процесами земельної децентралізації.

4. Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерству аграрної політики та продовольства України, Міністерству цифрової трансформації України, Міністерству юстиції України

удосконалити кваліфікаційні вимоги до державних реєстраторів та суб'єктів державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, а також умови

для отримання ними відповідних ліцензій (шляхом внесення відповідних змін у Закон України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" № 1952-IV від 01.07.2004 та Наказу Міністерства юстиції України "Про врегулювання відносин, пов'язаних зі статусом державного реєстратора" № 2790/5 від 29.12.2015 у частині встановлення кваліфікаційних вимог до державного реєстратора) з метою забезпечення доступу реєстраторів до відповідних реєстрів, що дозволить синхронізувати реєстри та скоротити час для здійснення процесів реєстрації та надання відповідних довідок користувачам.

5. Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерству аграрної політики та продовольства України, Державній службі України з питань геодезії, картографії та кадастру, місцевим органам виконавчої влади завершити формування та наповнення єдиного порталу Національної інфраструктури геопросторових даних - єдиної інформаційної системи, що забезпечує збирання, оброблення, аналіз, моделювання, візуалізацію та постачання геопросторових даних споживачам.

6. Державній службі України з питань геодезії, картографії та кадастру, місцевим органам виконавчої влади сприяти створенню геопорталів громад як картографічної основи, що функціонує за єдиними стандартами та стане уніфікованою базою для розробки земельпорядної та містобудівної документації і надасть можливість інтенсивного та гармонійного розвитку всім ТГ.

Обґрунтування

В Україні налічується понад 60 млн га землі, з яких 70 % (42 млн га) – землі сільгосппризначення, розташовані за межами населених пунктів. З них 32 млн га є розпайованими. Ще понад 10 млн га є досі державними, значна частина цих земель розташована в межах ТГ, однак розпоряджалися ними центральні органи влади..

На кінець 2020 р. Держгеокадастр передав із державної у комунальну власність 1251 ТГ понад 2 млн га земель сільгосппризначення. Передача земель здійснювалася на виконання Указу Президента від 15.10.2020 № 449/2020 «Про деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин». При цьому, Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільгосппризначення» від 31.03.2020 № 552-IX з 1.07.2021 скасовується мораторій на ринковий обіг таких земель, отже власники ділянок зможуть реалізувати право власності на землі. Реформування може як підвищити ефективність використання наявних земель територіальними громадами і мати синергетичний ефект для розвитку ТГ, так і призвести до соціального невдоволення населення країни.

У зв'язку з цим **завданнями державної політики щодо розвитку земельних відносин у частині реформи земельної децентралізації мають бути наступні.**

1. Інституційне завершення реформи земельної децентралізації та продовження процесів передачі управлінських рішень на рівень ОТГ. Нині напрацьовано низку законопроектів, які потребують якнайшвидшого прийняття.

Довідково. *На різному етапі проходження у ВРУ перебувають наступні проекти Законів: "Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин" № 2194 від 01.10.2019, яким запроваджується дерегуляція у сфері земельних відносин, мінімізується контакт громадянина з чиновником, запроваджується цифрова трансформація Держгеокадастру; "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо продажу земельних ділянок державної та комунальної власності або прав на них (оренди, суперфіцію, емфітевзису) через електронні аукціони" № 2195 від 01.10.2019, яким передбачається забезпечити публічність та прозорість аукціонів з продажу та передачі в користування земельних ділянок державної та комунальної власності шляхом їх проведення в електронній торговій системі; "Про Фонд часткового гарантування кредитів в сільському господарстві" № 3205-2 від 25.05.2020, яким передбачається створення такого Фонду для підтримки малих та середніх суб'єктів підприємництва, шляхом часткового гарантування виконання зобов'язань таких суб'єктів перед фінансовими установами за кредитними договорами. У розробці перебувають законопроекти стосовно передачі управління землею на місцевий рівень: щодо консолідації земель (передбачає економічно обґрунтоване об'єднання землевласниками та землекористувачами земельних ділянок і земель сільськогосподарського та несільськогосподарського призначення у єдині земельні масиви, місце розташування, розміри, конфігурація та склад угідь яких забезпечують стає землекористування); про об'єднання водокористувачів (метою якого є ефективно проведення гідротехнічної меліорації на земельних ділянках сільгосппризначення); щодо трансформації інституту постійного користування землею (передбачається спрощення процедури переходу права постійного землекористування земельною ділянкою).*

2. Запровадження принципу просторового планування використання території та відмова від розподілу земель за категоріями. Отримавши у власність майновий та ресурсний комплекс, ТГ можуть розглядати їх як територіально-просторовий комплекс, який має свої переваги. Наявність планів просторового розвитку території громади дозволить використовувати такий комплекс у власних інтересах без необхідності проходження суттєвих дозвільних та інших бюрократичних процедур. Це стане можливим з 24.07.2021, коли набере чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» від 17.06.2020 № 711-IX. Особливостями просторового планування використання території ТГ є такі:

- візуалізація даних планів просторового розвитку території громади та даних генпланів здійснюватиметься за допомогою державного земельного кадастру;
- категорія земель та вид цільового призначення земельної ділянки визначатимуться в межах відповідних функціональних зон територій, які міститимуться в державному земельному кадастрі;
- зміна цільового призначення земельної ділянки в межах певної функціональної зони не потребуватиме розроблення документації із землеустрою;
- матеріали комплексних планів просторового розвитку території оприлюднюватимуться на єдиному державному веб-порталі відкритих даних, офіційних веб-сайтів центральних органів виконавчої влади у сфері містобудування та архітектури, веб-сайтах обласних та місцевих органів виконавчої влади;

- комплексні плани території міститимуть проектні рішення щодо перспективного використання території територіальної громади.

3. Запровадження нового виду права власності на землю - землі ТГ. Відповідно до ч. 3 ст. 78 Земельного кодексу України земля в Україні може перебувати у приватній, комунальній та державній власності. При цьому чіткого визначення поняття «комунальна власність» законодавчо не встановлено і її часто не відокремлюють від державної. У свою чергу, в каталозі юридичних позицій Конституційного суду України відмічено, що на конституційному рівні принципово відокремлено комунальну власність від державної. Комунальна власність не входить до складу державної, є самостійним об'єктом права власності, управління якою здійснює безпосередньо ТГ або створені нею органи¹. Тому ст. 24 Земельного кодексу України передбачено можливість надання земельних ділянок сільгосппризначення у користування комунальним сільгосппідприємствам, а ст. 327 Цивільного кодексу України відмічено, що у комунальній власності є майно, яке належить ТГ. До початку реформи децентралізації й передачі територіально-майнових прав в управління громади комунальні підприємства ототожнювалися з житлово-комунальними, що займаються обслуговуванням ЖКГ населених пунктів, тому й право власності ототожнювалося з такими підприємствами. Нині ж, внаслідок реформи децентралізації, у власність ТГ буде передано до 7,2 млн га. У зв'язку з набуттям громадами у власність земельних ресурсів вважаємо за доцільне, на додачу до існуючих, запровадити новий вид права власності на землю - землі ТГ.

4. Розвиток інституту землевпорядника. Передача значних обсягів земель із держвласності у власність ТГ, а також скасування територіальних відділів внаслідок реформи Держгеокадастру підвищує роль землевпорядника в управлінні землями громади. Тому важливо підвищити рівень знань і навичок землевпорядників шляхом проведення курсів підвищення кваліфікації для них й удосконалення освітньо-навчальних програм з підготовки відповідних фахівців профільними ВНЗ.

5. Удосконалення системи реєстрації у сфері земельних відносин шляхом максимальної синхронізації системи різних реєстрів з тим, щоб довести термін виправлення помилок в системі кадастрових даних, оформлення й переоформлення цивільно-правових угод й інших операцій щодо земель, а також оформлення документів з нинішніх кількох днів до години-двох. Це потребує, крім забезпечення максимального доступу реєстраторів до різних реєстрів, облаштування відповідних органів (ЦНАПів, держреєстраторів, нотаріусів) якісним обладнанням, а також підвищення пропускнуої спроможності мереж та їх наявності у всіх громадах країни.

6. Проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед голів ТГ і власників земельних ділянок з питань земельної децентралізації та ринкового обігу земель, а також створення й розвиток національної інфраструктури

¹ <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/781-komunalna-vlasnist>

геопросторових даних та геопорталів ТГ. Необхідно створити інформаційний ресурс та здійснювати роз'яснювально-просвітницьку роботу з населенням країни через ЗМІ щодо особливостей ринкового обігу земель та земельної децентралізації. Також слід завершити створення й наповнення Національної інфраструктури геопросторових даних² та геопорталів громад для забезпечення ефективного прийняття органами державної влади та місцевого самоврядування управлінських рішень, задоволення потреб суспільства в усіх видах географічної інформації, її інтегрування у глобальну та європейську інфраструктури геопросторових даних.

Несвоєчасне виконання цих завдань може уповільнити передачу управлінських рішень щодо використання земель на місцевий рівень; зберегти нинішній, досить повільний процес оформлення й переоформлення цивільно-правових угод та інших операцій щодо земель; посилити соціальну напругу в суспільстві через низьку інформованість населення стосовно ринкового обігу земель та земельної децентралізації; стримувати можливості використання майнового та ресурсного комплексу як єдиного територіально-просторового комплексу в інтересах громади.

---

² Законом України "Про національну інфраструктуру геопросторових даних" № 554-IX від 13.04.2020 передбачено створення такої інфраструктури протягом двох років з дня набрання чинності Закону